

Unudulmayanlar

Azərbaycan ədəbiyyatı tarixində XIX və XX əsrlər keçən əsrlərin ədəbi ənənəsinə nə qədər bağlı olsa da bu yuzilliklərin hər biri özünün yeni, orijinal xüsusiyyətləri ilə seçilir. Ümumi səciyələndirərkən onlar xalqın tarixində böyük hadisələri, həmin dövrün adət-ənənələrini, yaşayışını, əks etdirən müstəqil ədəbi-tarixdir.

Bu baxımdan həmyerlimiz İ. B. Qutqaşınlı ədəbiyyat tarixinə: Rəşid bəy və Səadət xanım" və "Səfərnəmə" əsərləri ilə öz imzasını qoymuşdur. Xüsusilə "Səfərnəmə" əsəri ədəbi, tarixi, coğrafi baxımdan indi də tədqiqatçılar üçün maraqlı mənbədir. Həyatının 25 ilini Rusiyada, Moskva və Peterburqda, Varşavada, Tiflisdə yaşamış və bu illərdə rus dilində danışmış ədibin bu əsərini oxuyarkən dilin doğmalığı, təmizliyi, şirin dil üslubu, ifadə tərzini, lüğət tərkibi oxucunu heyran qoyur.

"Səfərnəmə"də İsmayıl bəyin coğrafi biliklərə böyük əhəmiyyət verdiyini görürük. O, keçirdiyi yerlərin ərazisi, iqtisadi vəziyyəti, təbii sərvətləri, yolları, nəqliyyat vasitələri, əkinçilik, tikintilər, bağçılıq və maldarlıq haqqında məlumat verir. Tikintilər və suvarma sistemləri barədə danışır, yaşayış yerlərinin hansı dillə və dinə malik olmasını təsvir edir.

İ. Qutqaşınlı "Səfərnəmə" əsərində tarixə, coğrafiyaya, etnoqrafiyaya və mifologiyaya dair məlumatlar verir ki, bu əsərdən istifadə etməklə canlı müşahidələr, tarixi hekayələrdən tədqiqatçılarımız yararlanı bilər.

İ. B. Qutqaşınlı Rusiya Coğrafiya Cəmiyyəti Qafqaz Bölməsinin və Qafqaz Kənd Təsərrüfatı Cəmiyyətinin həqiqi üzvü idi. Onun "Səfərnəmə"



əsərini bu formada yazması təbii idi. Amma bəzi məqamlar da diqqəti cəlb etməyə bilməz. Bu əsərdə dövlət əhəmiyyətli, coğrafi-hərbi önəmi olan məlumatlar həddən çoxdur. Qutqaşınlının Osmanlı imperatorluğuna aid olan yerlərdə hərbiçilərlə görüşləri, paşalarla, ordu müşavirlərlə və bir çox yüksək vəzifəli adamlarla görüşləri bizə İsmayıl bəyin vətəni barədə yeni fikirlərinin olması qənaətinə gətirir. Bunu dəqiqləşdirmək üçün biz faktlara nəzər yetirək. Anadolu ordusunun baş komandanı, Zərif Mustafa paşa 1854-cü ildə İsmayıl bəyə gizli yolla məktub göndərir. Məktubda Azərbaycan və Dağıstanda Rusiya əleyhinə üsyanlar təşkil etməyə çağırır.

rır. Bu məktub erməni polkovniki Lorist Məlikovun əlinə düşür.

Rusiya özünün ehtiyatda olan general-mayorunun Məkkə səfərini onuz da alqışlamırdı. İsmayıl bəyin Sərqə üz tutması orda apardığı görüşlər narahatçılıq yaradırdı. Bu səbəblərdən 1855-ci ildən İsmayıl bəy Qutqaşınlının üzərinə gizli nəzarət qoyuldu. Rusiya ona aid olan sənəd və şəkilləri Moskva, Varşava, Sankt-Peterburqdan, Tiflisdən yığırdı. Bu vaxtdək sənədlərin hansı arxivlərdə saxlanması haqqında dəqiq məlumatımız yoxdur. Baxmayaraq ki, müxtəlif zamanlarda Moskva və Leninqrad şəhərlərində olan arxivlərə bu barədə sorğular verilmişdir. Lakin müsbət cavab alınmamışdır. Məhz bu səbəbdəndir ki, bu günə qədər bizdə ona aid olan şəkil yoxdur. Həyatının çox hissəsi də açılmamış qalıb.

İsmayıl bəy 1847-ci ildə Şamaxı şəhərində təhsil işində işləməyə başlayır. Bu vaxt o polkovnik rütbəsində idi. Hansı səbəblərdən ona 1850-ci ilin 6 dekabrda general-mayor rütbəsi verilmişdir. Onun üzərinə qoyulmuş gizli nəzarətin əsl səbəbləri nə idi? Onun doğum və ölüm tarixləri niyə dəqiqləşdirilmir? Bu ki, mümkündür. Mən muzey işçisi kimi tədqiqatçılardan və Qəbələ əhalisindən xahiş edirəm ki, xalqımızın böyük oğlu, general-mayor, yazıçı, sair, marifçi, kənd təsərrüfatı cəmiyyəti və coğrafiya cəmiyyətinin üzvü, 2 dəfə Məkkə səfərində olmuş, kasıb müsəlman uşaqları üçün məktəb açmış bu insan haqqında kiçik belə məlumatları olsa bizdən əsirgəməsinlər.

Çimnaz MÜZƏFFƏROVA,
İsmayıl bəy Qutqaşınlının xatirə-ev muzeyinin müdiri.

Məktəbəqədər tərbiyə

Uşaqlarda bacarıqların üzə çıxarılması və onların düzgün inkişafı

Vəndam qəsəbə uşaq bağçasında 40 nəfər uşaq tərbiyə alır. Uşaqlar böyük və kiçik yaş qrupları üzrə 2 qrupda birləşirlər.

Bağçada 12 nəfər tərbiyəçi və digər xidmət işçiləri uşaqlara qayğı göstərir. Onlardan 4 nəfəri tərbiyəçi, 2 nəfəri dayə, bir nəfəri musiqi rəhbəridir. Qalanları isə texniki işçidir. Uşaqların düzgün tərbiyəsi, bacarıqlarının üzə çıxarılması, məktəbə hazırlanması kollektivin qarşısında duran əsas və vacib məsələlərdir. Bu məqsədlə bağçamızda müxtəlif təmrinlər, oyunlar, bayram günlərində bədii tədbirlər təşkil olunur.

Lakin bu yazıda uşaqların bacarıqlarının üzə çıxarılması və düzgün inkişafı ilə əlaqədar həyata keçirdiyimiz tədbirlərdən danışmaq istərdim.

Bacarıq anadangəlmə keyfiyyət deyil, onlar inkişaf prosesində mövcuddur və qeyri-müəyyən fəaliyyət prosesində inkişaf edə bilməz.

Hər bir uşaqda hər hansı fəaliyyət üzrə bacarıq var. Onların inkişaf səviyyəsi isə hər uşaqda müxtəlifdir.

Ümumi və xüsusi bacarıqlar da var. Hər bir bacarığın da mürəkkəb quruluşu, strukturu mövcuddur. Bacarığın aparıcı xüsusiyyəti təsəvvürdür. Buna təxəyyül də yardımçı ola bilər. Hansı ki, bunlarsız fikri bir yerə toplayıb, cəmləmək olmaz. Təfəkkür isə bu ami-

li öz süzgəcindən keçirib yaradıcı bir qənaətə gəlir.

Məlumdur ki, eyni yaşda olan uşaqların bacarıqlarının inkişafı müxtəlif səviyyədə ola bilər. Bu, uşaqların ümumi inkişafından və ilk tərbiyəsinə də asılıdır. Tərbiyəçi bunu unutmamalıdır ki, hər bir uşağa fərdi yanaşmaqla ona xüsusi vaxt ayırmaq və diqqət yetirməlidir.

Uşaqlar əllərin cürbəcür hərəkətlərinə yiyələnirlər. Tərbiyəçi yaradıcı mühit yaratmalıdır ki, uşaqlar maraqlı, yaradıcı və məqsədlilə olsunlar. Uşaqlarda bacarıqları izləmək, inkişaf etdirmək üçün onlara sərbəstlik, təşəbbüskarlıq, liderlik imkanları verilməlidir.

Uşaqların fəaliyyətinə pedaqoji cəhətdən baxsaq, onlarda müşahidəçiliyin, yaddaşın, diqqətin, estetik hisslərin inkişafını görürük. Uzun illər təcrübəm əsasında deyirəm ki, uşaqların subyektiv aləminə daxil olmaq olar. Bunun üçün onları müşahidə edərək, obyektiv olaraq öyrənmək lazımdır. Adıca yaş yarımliq uşaqlar müəyyən cizma-qaralar edirlər. Onlardan soruşsaq, qırıq-qırıq sözlərlə dediklərindən, əl və qol, baş hərəkətlərindən başa düşürsən ki, nəyi isə təsvir etməyə səy göstərirlər.

Uşaqlarda bacarıqların üzə çıxarılması və onların düzgün inkişafı onun yaşadığı şəraitdən və düzgün tərbiyə-

dən asılıdır. Əsas bünövrə isə ailədir, bağçadır, məktəbdir, ictimaiyyətdir.

Uşaqlarda bacarıqların inkişafı o vaxt öz bəhrəsini verər ki, təlim işi tərbiyəçi tərəfindən ardıcılıqla aparılsın. Aydın ki, uşaqların təfəkkürü lazımi qədər inkişaf etməmişdir. Əllərin inkişafı zəifdir, texniki vərdişlər hələ ki, yoxdur. Yuxarı yaşlara qalxdıqca, təlim-tərbiyə işinin düzgün quruluşundan asılı olaraq, uşaq hər hansı bir əşyanın, hadisənin və s. əsas əlamətlərini söyləmək bacarığı qazanır.

Bacarıqların inkişafı da elə analitik təfəkkürün inkişafı ilə bağlıdır. Uşaq əşyanı görməklə yanaşı onun hissələrini müqayisə etməyi-hansının böyük, kiçik, cavan, qoca və s. olduğunu bilir, öyrənir.

Talantlı, istedadlı, bacarıqlı uşaqları düzgün istiqamətə istiqamətləndirərkən, inkişafın yüksək səviyyəsinə qalxa bilərlər. Bunun üçün isə vətənimizdə hər bir uşağın inkişafı üçün bütün imkanlar yaradılır və yaradılmaqda davam edir.

Bizim hər birimizin borcudur ki, gələcəyimiz olan uşaqları milli ənənələrə sadıq, ümumbəşəri dəyərlərə söykənən, xalqına, vətəninə bağlı, cəmiyyətin ümumi qurucusu kimi vətənpərvər vətəndaş kimi yetişdirək.

Məlakə NURƏMMƏDOVA,
Vəndam qəsəbə uşaq bağçasının müdiri.

Təqvimdən sətirlər

18 mart: Xalq artisti, muğam və mahnılarımızın mahir ifaçısı **Xan Şuşinski** (İsfəndiyar Aslan oğlu Cavanşirov, 1901—1970) vəfat etmişdir. Müstəsna istedadı, gur və mələhətli səsi, yüksək ifaçılıq mədəniyyəti ilə məşhur idi.

19 mart: Yazıçı-dramaturq, dövlət xadimi **Nəriman Nərimanov** 1925-ci ildə vəfat etmişdir.

Xalq artisti, teatr xadimi, Məcnun rolunun ən gözəl ifaçısı (bu partiyayı 400 dəfədən çox oynayıb) **Hüseynqulu Sarabski** (H. Rzayev, 1879-1945) anadan olmuşdur.

21 mart: Xalq şairi, akademik, ictimai xadim, poeziyamızın parlaq ulduzu **Səməd Vurğun** (Vəkilov, 1906—1956) anadan olmuşdur. Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının sədri, EA-nın vitse-prezidenti olmuşdur. Lirik şeirləri, poemaları, dram əsərləri məşhurdur.

22 mart: Əməkdar incəsənət xadimi, şair-dramaturq, teatr xadimi **Cəfər Cabbarlı** (1899—1934) anadan olmuşdur. Şeirləri, dram əsərləri, hekayələri oxucu rəğbətini qazanıb, bu gün də aktuallığını itirməyib.

Xalq yazıçıları **Mehdi Hüseyn** (1909—1965), **İsmayıl Şıxlı** (1919—1995), xalq artistləri **Abbas Mirzə Şərifzadə** (1893—1939), gülüş ustaları **Lütfəli Abdullayev** (1914—1973), **Əlağa Ağayev** (1913—1983), müğənni, xalq artisti **Rübəbə Muradova** (1933—1983) dünyaya gəlmişlər.

23 mart: Bəstəkar, əməkdar incəsənət xadimi **Əşrəf Abbasov** (1920—1992) Şuşada anadan olmuşdur. Bir çox instrumental əsərlərin, mahnı və romansların, ilk uşaq baletinin ("Qaraca qız") və s. musiqi əsərlərinin müəllifidir. Konservatoriyanın rektoru olub.

24 mart: Görkəmli yazıçı, tarixi romanlar müəllifi, şair-dramaturq **Məmməd Səid Ordubadi** (1872—1950) anadan olmuşdur. İnciləbi fəaliyyətinə görə sürgünə göndərilmiş, sonra Həştərxana, 1920-ci ildə Bakıya qayıdıb. Bir sıra qəzetlərdə iştirak edib. 4 cildlik "Dumanlı Təbriz", "Döyüşən şəhər", "Gizli Bakı", "Qılınc və qələm" romanları məşhurdur.

1908-ci ildə Bakıda ilk dəfə **küçələrin işıqlandırılmasına** başlanıb.

25 mart: 1992-ci ildə **Azərbaycanın Milli Qəhrəmanı** adı təsis olunub.

26 mart: SSRİ xalq artisti **Ələsgər Ələkbərov** (1910—1963) Bakıda anadan olub. Səhnə fəaliyyətinə 1924-cü ildə həvəskar aktyor kimi başlayıb. Akademik Milli Dram Teatrında işləyib. Teatrda və kinoda müxtəlif rollarda çıxış edib.

Xalq artisti **Fatma Muxtarova** (1893—1972) Urmiyada dünyaya gəlib. Ailəsi ilə Rusiyaya köçüb. Ata-anasını erkən itirib. Ailəsini saxlamaq üçün şarmanka və qarmonun müşayiəti ilə oxumuşdur. 1914-cü ildə Saratov konservatoriyasını bitirib. Rusiyanın müxtəlif şəhərlərində opera teatrlarında çalışıb. 1938-ci ildən sonra Azərbaycan Opera və Balet Teatrında solist olub. Müxtəlif partiyaları ifa edib. Operada F. Şalyapın, Ş. Lemeşev, Bülbül və başqa məşhur sənətkarlarla çıxış etmişdir.

Yazıçı-dramaturq **Sabit Rəhman Şəkide** (1910—1970) anadan olmuşdur. Dram əsərləri AMT-də oynanılmışdır.

1909-cu ildə **Bakının dənizkənarı bulvarında** inşaat işlərinə başlanmışdır.